
Paulus og Loven

BA-OPGAVE

BAT-405 - ROMERBREVET
AF: ERIK BRO LAVDAL
VEJLEDER: PETER V. LEGARTH
MENIGHEDSFAKULTETET - AARHUS
ANTAL ORD: 8966

Abstract

The aim of this assignment is to clarify, which function Paul attributes the law, and to examine if the old testament agrees in this. An exegesis of Rom 10:4-8 forms the basis for the discussion of Pauls view on the function of the law, and will be used along with other passages from the Pauline corpus to show that Paul does not denounce the law, but in stead denounces any human endeavor to achieve righteousness through anything but Gods sovereign action.

The secondary goal of the assignment is to show, that Paul does not hereby introduce something that was not already present – albeit somewhat hidden – in the law itself. If this is true then Paul is opposing neither the law nor the works, what he does oppose is the idea of righteousness achieved by own means. This also means that Paul probably does not consider Christ as the end of the law but more likely as the fulfillment or the goal of the law.

Indholdsfortegnelse:

Indledning.....	I
Problemformulering.....	I
Projektbeskrivelse.....	I
Formål.....	I
Metode.....	2
Indledende bemærkninger.....	2
Hvad betyder “loven”.....	3
Paulus’ perspektiv.....	5
Behandling af Rom 10,4-8.....	5
Kristus som lovens τέλος.....	5
Brugen af det gamle testamente i Rom 10,5-8.....	6
Den korrelative tilgang.....	6
Den antitetiske tilgang.....	6
Konsekvenserne af den antitetiske tilgang.....	7
Citaternes formål.....	10
Lov og retfærdiggørelse hos Paulus.....	11
Guds suveræne handling.....	11
Det fejlslagne menneske.....	12
Slog loven fejl?.....	12
Tog Moses fejl?.....	13
Lovens dømmende funktion.....	13
Hvad siger Paulus ellers om loven?.....	14
Udblik til Corpus Paulinum.....	15
Galaterbrevet 3,9-13.....	15
Galaterbrevet 3,19-21.....	16
Første Korintherbrev 15,56.....	16
Konkluderende om Paulus og loven.....	17
Det gamle testaments perspektiv.....	19
Behandling af 3 Mos 18,5.....	19
Konteksten.....	19
Brugen af singularis og pluralis.....	20
Betydningen af de hebraiske gloser i 3 Mos 18,5.....	20
At gøre.....	20
Skal leve ved dem.....	20
At leve.....	20
Ved dem.....	22
Retfærdiggørelse af tro i det gamle testamente.....	22
Ezekiel.....	23
Nehemias.....	23
Konkluderende om det gamle testamente og loven.....	23
Sammenligning.....	25
Konklusion.....	26
Kilder.....	27
Obligatorisk Pensum:.....	27
Selvvalgt primærlitteratur.....	27
Sekundærlitteratur.....	28

Indledning

Problemformulering

Med udgangspunkt i Rom 10,4-8 analyseres hovedtræk i Paulus forståelse af lovens funktion, og det undersøges, om denne stemmer overens med det gamle testaments forståelse af lovens funktion.

Projektbeskrivelse

Formål

Paulus behandler i sine breve ofte loven, men det kan være vanskeligt, at forstå hvad Paulus mener om selv samme lov. Tekster som Rom 5,20; 7,10 og Gal 5,4 peger på den radikalitet, som Paulus lægger for dagen. Denne tidligere farisæer taler pludselig om, at budet er blevet hans død, og at loven kom til, for at faldet og synden skulle blive større. Men hvad fik denne *hebræer af hebræere*¹ til at tale så radikalt om loven? Og hvilken funktion ser han hos den?

Jeg antager, at loven er givet mennesker med et bestemt formål, den har altså en helt konkret funktion, og at denne funktion er uforandret, den er altså den samme i det ny såvel som i det gamle testamente. Med *lovens funktion* henviser jeg altså til, med hvilket formål loven er givet.

Behandlingen af loven er central for Paulus, og han nævner den da også i næsten halvdelen af sine breve²; ordet νόμος er endda det niende mest brugte substantiv i de paulinske breve³. Den rette forståelse af loven og dens funktion er altså ikke perifer.

Paulus' udtalelser til grund for mange teologiske overvejelser om ret skelnen mellem lov og evangelium og om menneskets natur. Jeg vil derfor i denne opgave stræbe efter at give et dækkende billede af Paulus' syn på lovens funktion, for Paulus' udtalelser er mange, og til tider virker de modstridende.

¹ Fil 3,5

² Rom., 1 Kor., Gal., Ef., Fil. og 1Tim.

³ De ni mest brugte nominer og antal forekomster er i rækkefølge: θεός, Χριστός, κύριος, Ἰησοῦς, πνεῦμα, πίστις, ἀδελφός, ἄνθρωπος og νόμος der hos Paulus bruges 121 gange.

For at give et helbibelsk perspektiv, ønsker jeg også, at lade loven selv komme til orde og give et bud på, hvad man kan kalde lovens selvforståelse; hvis loven hos Paulus skal forstås som det gamle testamente som helhed eller blot som pentateuchen⁴, hvad er da disse tekster egen forståelse? Og giver de udtryk et formål, hvor til de sigter? Dog vil gennemgangen af Paulus' perspektiv være det dominerende i denne opgave.

Metode

Det er klart, at min opgave må bero på en eksegetisk gennemgang af såvel paulinske som tekster fra det gamle testamente. Med udgangspunkt i en eksegesi af Rom 10,4-8 vil jeg søge at klargøre for Paulus' syn på loven ikke blot i denne tekst, men i det paulinske brevkorpus generelt.

Teksten fra Romerbrevet er valgt, fordi Paulus netop her henviser til et af de vers i det gamle testamente, hvor loven og livet knyttes tæt sammen, nemlig 3 Mos 18,5.

Indledende bemærkninger

I opgaven vil jeg løbende bruge forskellige bibeltekster. Med mindre andet er anført henviser jeg til følgende værker:

- Ved hebraiske tekster: Biblia Hebraica Stuttgartensia
- Ved græske tekster: Nestle-Aland 27
- Ved danske tekster: Den autoriserede oversættelse á 1992 (med apokryfer fra 1995)
Kursiveringer i bibelcitater er mine.

Det bør også bemærkes, at når jeg refererer til det paulinske brevkorpus anser jeg de tretten breve, der bærer Paulus' navn, som værende paulinske.

⁴ Dette vil blive behandlet senere i afsnittet "Hvad betyder 'Loven'"

Hvad betyder “loven”

Når Paulus taler om loven, bruger han som tidligere nævnt det græske ord νόμος, som han til tider sammenholder med ordet ἐντολή, der oversættes “budet”. Kun fire steder bruger Paulus de to ord i samme vers⁵, men det fremgår tydeligt – særligt i Rom 7,8 – at Paulus betragter dem som to sider af samme sag, og jeg vil derfor herefter ikke skelne mellem de to. Når Septuaginta bruger νόμος og ἐντολή, kan der være tale om flere forskellige hebraiske ord⁶, oftest er der dog tale om torah (תּוֹרָה).

Ordet torah kan dække over flere forskellige ting; blandt andet kan det henvise til de fem første bøger af den jødiske Tanakh, og således dække over hvad vi kender som de fem mosebøger eller pentateuchen. Det er også pentateuchen, der henvises til, når det nye testamente taler om mose-loven⁷ (νόμον Μωϋσέως), enkelte steder i det nye testamente betegner νόμος endog også tekster uden for pentateuchen⁸.

Indenfor pentateuchen selv kan תּוֹרָה bruges til at betegne fem forskellige ting⁹:

1. En individuel erklæring.

Denne brug er ganske sjælden.

2. En gruppe af forskellige love omhandlende samme emne

Det er i denne betydning תּוֹרָה oftest optræder.

3. En specifik gruppe af love.

4. En generel beskrivelse for Guds love.

Når der er tale om denne brug optræder תּוֹרָה altid i pluralis: תּוֹרֹת

5. En kombination af narrativ og lov(e).

Det er formentlig denne brug af ordet der har ledt til at תּוֹרָה er kommet til at betegne hele pentateuchen.

Ordet תּוֹרָה kommer formentlig af verbet יָרָה der betyder “at lære” eller “undervise”. Men da תּוֹרָה ofte forekommer i forbindelse med synonymer for “lov”¹⁰, må det antages, at det bærer betydningen af en lære, der bør/skal overholdes. Forståelsen af תּוֹרָה som en lov, der skal læres og

⁵ Rom 7,8–9.12; Ef 2,15

⁶ Oftest חֻק , מִצְוָה , תּוֹרָה og מִצְוָה

⁷ Luk 2,22; 24,44; Joh 7,23; ApG 13,38; 15,5; 28,23; Hebr 10,28

⁸ For eksempel i Joh 10,34 hvor Jesus referer Sl 82,6, og 1 Kor 14,21 hvor Paulus refererer Es 28,11–12

⁹ Selman 2003, 498;

¹⁰ ibid, 499;

adlydes, understøttes af pentateuchen selv for eksempel i 5 Mos 31,12, hvor israelitterne skal lære og følge alle budene i loven.

Meget tyder altså på at νόμος og תּוֹרָה dækker over mere end blot pentateuchens lovsamlinger. Det er ganske sandsynligt at de to ord dækker over både de narrative og lovskrifter som det gamle testamente eller Tanakh rummer – der er tale om det materiale, en israelit måtte lære og efterleve. Det er denne forståelse af loven, jeg vil arbejde videre med i det følgende, vel vidende at Paulus nogle steder kan have en anden tolkning¹¹

Desuden er det relevant her at bemærke, at jeg i det følgende ikke vil diskutere retfærdiggørelseslære. Jeg vil henvise til *Kristi forløsende gerning*, og går ud fra, at mennesket i udgangspunktet står udenfor Guds nåde, og således har brug for retfærdiggørelse – og at denne retfærdiggørelse fører til evigt liv. Dette gør jeg, fordi jeg anser det for at være Paulus' holdning jævnfør Rom 5,10: “For mens vi endnu var hans fjender, blev vi forliget med Gud, ved at hans søn døde; så skal vi så meget mere, når vi er forliget med Gud, frelses, ved at han lever. “

¹¹ For eksempel i Gal 3,23-25

Paulus' perspektiv

I dette afsnit vil jeg prøve at belyse Paulus syn på loven og dens funktion. Dette gøres med udgangspunkt i en eksegesi af Rom 10,4-8. I denne eksegesi vil jeg prøve at klarlægge hvilken funktion Paulus tilskriver loven.

Behandling af Rom 10,4-8

I Rom 9 beskæftiger Paulus sig med Israels udvælgelse, og han påpeger i Rom 9,24-29 – med henvisninger til det gamle testamente – at også hedningerne har fået del i løftet. Fra Rom 9,31-10,3 taler Paulus om, hvordan israelitterne har søgt en lov, der kunne føre til retfærdighed dog uden at finde den; og hvordan denne søgen har ført til en afvisning af Guds retfærdighed.

Kristus som lovens τέλος

I Rom 10,4 proklamerer Paulus, at “Kristus er enden på loven til retfærdighed for enhver, som tror.” Men grundteksten er tvetydig. Ordet τέλος, som her er oversat med “enden”, kan lige så vel betyde målet¹². Hvor den danske oversættelse vælger tolkningen, at Kristus er enden på loven, er det altså muligt, at han i stedet er lovens “mål”, “sigte” eller “fylde”. Den autoriserede oversættelses valg, sker utvivlsomt på baggrund af Rom 10,1-3, hvor Paulus beder for sine landsmænd, der nok har nidkærhed for Gud, men som uden forstand prøver at hævde deres egen retfærdighed. Det er min påstand at τέλος ... νόμου her betyder mere og andet end blot “enden på loven”¹³ – og følger dermed Karl Barth, der skriver om netop Rom 10,4: “If ... v. 4 were really to be translated ‘Christ is the end of the law,’ and if this were to be taken to mean that in and with Christ the Law given to the people of Israel by its God was antiquated, superseded, set aside and abrogated, then not only would the phrase εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι be left hanging very strangely in the air, but this sentence would so disrupt the whole context that it would be as well to abandon the attempt to explain its meaning”¹⁴.

¹² Bauer 2000; 998-999; Bauer refererer netop til dette sted i hans behandling af ordet.

¹³ Der er ikke konsensus herom blandt forskere se for eksempel Morris 1988, 379-80;

¹⁴ Barth 2010, 244;

Brugen af det gamle testamente i Rom 10,5-8

I Rom 10,5-8 behandler Paulus henholdsvis 3 Mos 18,5 og 5 Mos 30,11-14. Citatet fra 3 Mos. følger septuaginta ordret, det gør citatet fra 5 Mos. derimod ikke¹⁵, men begge steder taler teksterne fra det gamle testamente om at *gøre*¹⁶. Forholdet mellem de to citater kan belyses ved hjælp af enten en korrelativ eller en antitetisk tilgang¹⁷.

Den korrelative tilgang

Den korrelative tilgang ser de to citater som værende uddybende eller i forlængelse af hinanden. Også her findes der forskellige fortolkninger af hvad deres indbyrdes forhold er.

De fleste vil forstå det indbyrdes forhold således at citatet fra 5 Mos. redefinerer og klarlægger den sande betydning af 3 Mos 18,5. At følge Guds love og retsregler er altså nærmere defineret at have troens ord nær i sin mund og sit hjerte.

En anden korrelativ tilgang er at se på citatet fra 3 Mos 18,5 i et kristologisk perspektiv, Kristus har overholdt lovene og retsreglerne, og derved fået liv.

Den antitetiske tilgang

Den antitetiske tilgang ser de to tekster som stående i kontrast til hinanden. Denne tilgang støttes af, at den antitetiske struktur også findes i Rom 9,30-31, hvor Israels stræben modstilles hedningernes stræben. Rom 10,5 beskriver altså den forkerte vej til at opnå retfærdighed, og Rom 10,6-8 den rette. Men når nu både 3 Mos 18,5 og 5 Mos 30,11-14 taler om at gøre loven, kan det da forsvares at bruge den antitetiske tilgang?

Et stærkt argument for den antitetiske tilgang finder vi i Gal 3,11-12, hvor Paulus tydeligt sætter 3 Mos 18,5 i et antitetisk forhold til Hab 2,4. Det antitetiske tydeliggøres her ved brugen af den adversative konjunktion *ἀλλά* i Gal 3,12. Habbakuks ord om, at “den retfærdige skal leve i tro”, stilles altså skarpt overfor 3 Mosebogs udsagn om at den, der holder buddene, skal leve ved dem. Når Paulus altså i Galaterbrevet kan stille udsagnet i 3 Mos 3,18 i modsætning til retfærdiggørelse ved tro, er det altså plausibelt, at han gør det samme i Romerbrevet.

¹⁵ Morris 1988, 383-84;

¹⁶ Septuaginta bruger ordet *ποιέω* i begge citater

¹⁷ Sprinkle 2008, 168;

Men i Rom 10,6 bruger Paulus jo netop ikke den stærke adversative konjunktion ἄλλά, men i stedet δέ, der lige så vel kan udtrykke følge som modsætning¹⁸. Sprinkle følger James Dunn¹⁹, der skriver: “When Paul sets righteousness ἐκ πίστεως alongside righteousness ἐκ something else, with δὲ as the linking word, he obviously intends his readers to understand a contrast between the two phrases”²⁰. Som eksempel på dette henviser han til Rom 4,16;9,30.32; Gal 2,16; 3,21-22²¹. Det er dog påfaldende, at δέ kun optræder i to af versene nemlig Rom 9,30 og Gal 2,16, og ingen af stederne adskiller det to præpositionsled indledt med ἐκ. Det er rigtigt, at de vers Dunn anfører, alle taler om forholdet mellem tro og gerninger, men at bruge de vers som argumentation for, at δὲ skulle have en helt særlig betydning i Rom 10,5-8, mener jeg er uholdbar.

Ydermere lader det til, at δέ i Rom 9,30 skal forstås som en sammenføjende markør, der altså bør oversættes noget i retning af “vel at mærke” eller “det vil sige”²². Robertson argumenterer for, at det er en direkte misforståelse, at tale om δέ som en grundlæggende adversativ konjunktion, han mener, at den oftest må forstås “continuative”²³.

Jeg vil dog her antage, at der ér tale om et antitetisk forhold mellem citaterne, dette gør jeg særligt ud fra den klare antitese i Gal 3,11-12, og henviser desuden til Sprinkles argumentation *for* den antitetiske tilgang²⁴.

Konsekvenserne af den antitetiske tilgang

Hvis de to citater skal forstås antitetisk, hvad er da problemet med loven repræsenteret i 3 Mos 18,5? Hvad er det Paulus opponerer imod?

Én mulighed er, at 3 Mos 18,5 for Paulus her repræsenterer en legalistisk retfærdiggørelseslærer, det vil sige, en forståelse af retfærdiggørelseslæren hvorigennem individet opnår retfærdighed gennem lovgerninger – 3 Mos 18,5 repræsenterer således en selvretfærdiggørelse. Det var længe almindeligt antaget, at Paulus opponerede mod en sådanne legalistisk refærdiggørelseslære, som han

¹⁸ Bauer 2000, 213;

¹⁹ Sprinkle 2008, 171;

²⁰ Dunn 1988, 602

²¹ *ibid.*

²² Bauer 2000, 213; Bauer antager at δέ i Rom 9,30 falder under betydning 2.

²³ Robertson 1934, 1183-84;

²⁴ Sprinkle 2008, 170-73;

tillagde de kristne jøder; jøderne skulle således have lagt vægt på lovgerninger (ἔργων νόμου) som middel til retfærdiggørelse. I lyset af denne forståelse må Paulus' indvendinger i sine breve være rettet imod den legalistiske retfærdiggørelseslære, og som følge deraf også imod at gøre loven. Konsekvensen bliver således, at Paulus ser selve ønsket om at overholde loven som syndigt.

En anden mulighed er, at Paulus her taler imod en nationalistisk retfærdiggørelseslære. Citatet fra 3 Mos. repræsenterer så den forståelse, at delagtighed i loven kunne retfærdiggøre. Over for dette står citatet fra 5 Mos. der repræsenterer en bredere og mere universel forståelse af retfærdiggørelsen. For en gren af denne mulighed taler *det nye paulusperspektiv*. E. P. Sanders gjorde i sin bog "Paul and Palestinian Judaism", der blev udgangspunktet for det nye paulusperspektiv, op med tanken om, at jøderne så gerninger som et middel til retfærdiggørelse; Gud gav pagten og retfærdiggjorde dermed sit folk, gerningerne fungerede da ikke til indlemmelse i pagten, men var middel til at forblive i pagten. Mennesket blev altså ikke retfærdiggjort af gerninger, men gerningerne var en del af den pagt, hvorigennem Gud retfærdiggjorde Israel²⁵. Paulus taler da ikke imod gerninger, men imod en situation, hvor jøderne i menigheden har holdt fast i deres fortrin: De var pagtsfolket, og gerningerne – særligt omskærelsen – var deres kendetegn; derfor taler Wright også om "the badge of circumcision"²⁶. Ifølge det nye paulusperspektiv reagerer Paulus derfor ikke imod lovgerningerne i sig selv, men mod det skel, der blev i menighederne mellem jødekristen og hedningekristen²⁷. På denne måde bliver det heller ikke problematisk, når Paulus nogle steder taler positivt om loven, og andre steder negativt, for han taler positivt om loven, og negativt om gerninger misbrugt til at skabe et nationalistisk skel²⁸. Ifølge Carson er denne forståelse af lovens funktion hos datidens jøder – også kaldet "covenantal nomism" – den fremherskende i hvert fald i den anglosaksiske del af verden²⁹. Dog antyder VanLandingham at Abraham – og dermed også hans efterkommere – blev udvalgt af Gud på grund af sin retfærdighed, i så fald er pagten etableret på basis af retfærdige handlinger. Det bør dog nævnes at VanLandingham har ret i, at det ofte – i fortællingen om Abraham – er Abrahams lydighed, der fremhæves, men at 1 Mos 12 intet nævner om, at Abraham blev udvalgt på grund af

²⁵ VanLandingham 2006, 4;

²⁶ Wright 2004, 40; for kritik af synet på gerninger som identitetsmarkører se Watson 2004, 334;

²⁷ Jeg bruger her hedningekristen om de ikke-jødiske kristne (gentile Christians)

²⁸ Thielman 1993, 532;

²⁹ Carson 2001, 505;

sine retfærdige gerninger³⁰, derimod fremhæver 1 Mos 15,6 at det er troen der regnes til retfærdighed.

En tredje mulighed er at 3 Mos 18,5 for Paulus repræsenterer en teoretisk mulighed for retfærdiggørelse ved fuldstændig lovlydighed, men at Paulus samtidig ser det som en reel umulighed for mennesket at opnå denne fuldstændige lovlydighed. På denne måde bliver ønsket om at overholde loven hverken legalistisk eller syndigt, omend retfærdiggørelsen ikke kan opnåes derigennem. Konsekvensen bliver her, at Paulus anerkender at der er to veje til retfærdiggørelse af mennesket overfor Gud, den ene (lovoverholdelse) er dog *kun* en tænkt/hypotetisk mulighed; og derfor advarer Paulus mod den, for nok kan mennesket have målet for øje, men det vil ikke kunne nå målet, og ønsket om at overholde loven er måske nok rosværdigt, men det er ikke nok, og vil derfor i sig selv føre til fald.

Hvor de tre indtil nu skitserede muligheder alle sætter lighedstegn mellem lov og gerninger, og derved taler om en kontrast mellem at gøre eller ikke at gøre gerninger, vil andre lægge vægten på den handlende part. Fokus flyttes fra *handlingen*, til den *handlende*. Sprinkle taler her om guddommeligt eller menneskeligt initiativ³¹. For denne mulighed taler konteksten; i kapitel ni og ti gør Paulus det tydeligt, at Gud er den agerende part i pagtsforholdet mellem Israel og Gud selv. Det gøres særligt tydeligt i Rom 9,11-12 hvor der står “Endnu inden de var født, endsige havde gjort noget godt eller ondt, blev der – for at Guds beslutning om udvælgelse skulle stå fast, *ikke på grund af gerninger, men fordi han selv kalder* – sagt til hende: »Den ældste skal trække for den yngste.«” Her understreger Paulus, at pagten består ikke i kraft af i af Israels gøren godt eller ondt, men i kraft af Guds kald af Israel.

I de to kapitler er der altså et grundlæggende tema: Guds suveræne handlen. Det er ganske sandsynligt, at dette tema også ligger til grund for antitesen i Rom 10,5-8. Hvis dette er sandt, må referencen til 5 Mos 30,11-4 med ordene “den retfærdighed, som kommer af tro” vise hen til den gerning, som kun Gud kan udføre, og referencen til 3 Mos 18,5 med ordene “den retfærdighed, som kommer af loven” må vise hen til menneskets eget forsøg på at gøre den selv samme gerning. Hvis vi skal forstå antitesen i Rom 10,5-8 således, må konsekvensen blive, at hverken gerninger i sig selv eller stræben efter at opfylde loven fører til fald, men konsekvensen bliver ligeledes at kun Guds

³⁰ VanLandingham 2006, 19; omend den pseudepigrafiske Jubilæerbog har fortællinger om Abrams liv fra før begivenhederne i 1 Mosebog.

³¹ Sprinkle 2008, 177;

handling kan frelse. Jeg mener her konteksten er ganske klar, og anser derfor denne tolkningsmulighed for den mest sandsynlige, derfor vil det også være den, jeg videre arbejder ud fra.

Citaternes formål

Som allerede nævnt er det min klare opfattelse, at Paulus i Rom 10,5-8 opstiller en antitese mellem Guds suveræne handling på den ene side og menneskets forsøg på selv at handle på den anden. Men hvad bliver da Paulus budskab? Og hvorfor sætter han kontrast mellem to bibelsteder, der i grunden ligner hinanden? For det gør budskaberne i 3 Mos 18,5 og 5 Mos 30,12-14. 3 Mos 18,5 lover liv til den, der gør budene, og 5 Mos 30,12-14 lover, at ordet er nær “så du kan følge det”.

Det er muligt at Paulus her forstår 5 Mos 30,12-14 som en foregriben af evangeliet, *ordet* refererer således ikke blot til budet, men også til λόγος og dermed Kristi inkarnation og forløsende gerning. På denne måde bliver den nåde, i hvilken Gud skænkede Israel loven, en typologi på den nåde, i hvilken Kristus gav sig hen³². Det skal dog her bemærkes, at Paulus intet andet sted i sine breve tydeliggør, at han ser budet som en sådan foregriben, Paulus’ mange behandlinger af loven taget i betragtning, virker det usandsynligt, at han ikke skulle udlægge denne tolkning andetsteds. Denne tolkning problematiseres yderligere, når man tager Paulus’ udsagn i Rom 3,21, om at Guds retfærdighed er “åbenbaret uden lov”, i betragtning, thi hvis loven og budet hos Paulus peger frem mod Kristi forløsende gerning, er Guds retfærdighed jo netop åbenbaret ved lov – ikke uden.

Det er også ganske muligt, at Paulus vælger at tage 5 Mos 30,12-14 ud af sin kontekst, og bruge passagen i en ny betydning. I 5 Mos 30 befinder Israelitterne sig i Moabs land, da Moses står frem og taler til folket. Det fremgår ganske tydeligt af 5 Mos 30,16-18, at de love, Moses har fremlagt, skal følges, og ulydighed fører til udryddelse; tanken er så, at Paulus anerkender, at det var situationen på Moses’ tid, men at konteksten for Paulus – som for alle, der lever efter Kristi forløsende gerning – er en anden. Det ord, der for Paulus er ganske nær og skal følges, er et andet end det ord Moses taler om. Paulus bruger altså et for jøder kendt citat, til at illustrere noget nyt. Som allerede nævnt er det usandsynligt, at Kristus for Paulus er enden på loven, han er snarere opfyldelsen, med dette in mente er det ganske plausibelt, at Paulus tillader sig selv at nyfortolke ordet om loven i 5 Mos 30,12-14. Watson indvender dog, at Paulus her netop ser Kristus som enden på loven, da antitesen sætter en skarp grænse op mellem før og efter Kristus³³. Men som tidligere nævnt mener jeg,

³² *ibid*, 179;

³³ Watson 2004, 332;

at det er ganske mangelfuldt at oversætte τέλος med “ende”, og at Paulus netop bruger 5 Mos 30,12-14 for at illustrere kontinuitet og ikke brud.

Hvis Paulus tolker 5 Mos 30,12-14 ind i en ny kontekst, skaber han dermed en kontinuitet mellem den gamle pagt, hvor loven og pagtsfællesskabet gives som gave, og den nye pagt, hvor retfærdigheden gives som gave³⁴. Hvis denne tolkning er rigtig har Paulus altså set Moses ord om loven i både 3 Mos 18,5 og 5 Mos 30,12-14 som uddaterede, og har været nødsaget til at tolke ordene i 5 Mos 30,12-14 ind i en kristologisk sammenhæng³⁵

Lov og retfærdiggørelse hos Paulus

Hvad er da Paulus’ forståelse af lovens funktion? Og hvordan læser han Moses? Jeg konkluderede i det foregående afsnit, at Paulus i Rom 10,4-8 ved hjælp af en antitetisk læsning og en kristologisk kontekstualisering af 5 Mos 30,12-14 ønsker at klarlægge, hvilken funktion loven har for den kristne i en kontekst, hvor Kristus er lovens τέλος.

Guds suveræne handling

For Paulus ligger vægten ikke på hvilke gerninger, der gøres, men på hvem, der gør retfærdig. Mennesket, der i sig selv prøver at opnå retfærdighed, når den ikke. Det betyder at mennesket, der stræber efter at overholde loven, for at blive retfærdig, ikke bliver det, ligesom Israelitten, der ifølge Rom 9,31 ikke finder den lov, der kan føre til retfærdighed. Det er således ikke loven, der fører til fald, ej heller gerninger, det er blindheden over for Guds suveræne handling, der bliver til fald. Paulus selv uddyber dette i Rom 9,32: “Fordi de ikke søgte den af tro, men som om den kunne fås af gerninger.” Paulus antyder her, at det altså ikke er umuligt at finde “en lov, der kunne føre til retfærdighed”³⁶, det er blot kun muligt at finde den, hvis den søges af tro, og ikke forsøges opnået gennem gerninger.

Derfor kan Paulus også sige, at jødens problem ikke er retfærdige gerninger og ikke omskærelsen, men at han i sin iver efter at opnå egen retfærdighed ikke underordner sig Guds retfærdighed³⁷

³⁴ Legarth 2008, 66;

³⁵ Sprinkle 2008, 180;

³⁶ Rom 9,31

³⁷ Rom 10,3

Lovoverholdelse er ikke syndig, men forsøg på at opnå retfærdighed gennem loven, fører til søgen efter egenretfærdighed, en retfærdighed der ikke findes³⁸.

Den antitetiske tilgang understreger dette, for ved at tage 5 Mos 30,12-14 ud af sin kontekst i den gamle pagt, og bruge det kristologisk, har Paulus netop fjernet budene som det centrale. Han har nu ikke længere to citater, der taler om at gøre, men to citater, der taler om retfærdighed. 3 Mos 18,5 handler for Paulus ikke om at gøre loven, men om at søge egen retfærdighed. 5 Mos 30,12-14 handler ikke længere om, at loven er mennesket nær, men om at λόγος er kommet nær.

Det fejlslagne menneske

Jeg har i det foregående fremsat tesen, at Paulus nyfortolker tekster fra det gamle testamente med det formål at bruge dem ind i en kristologisk kontekst. Det er muligt ud fra den tese at forstå Paulus på to forskellige måder: enten slog loven fejl, eller også tog Moses fejl.

Slog loven fejl?

Det er muligt, at Paulus mener at, loven har slået fejl. Lovens formål var ifølge Paulus, at den, der holdt budene og befalingerne, skulle leve ved dem³⁹. Men menneskets utilstrækkelighed gør, at denne mulighed forbliver hypotetisk. Mennesket er ude af stand til at holde budene, og loven fejler. Her bliver idéen om Kristus som lovens ende ofte central. Loven er ophørt eller ophævet ved Jesu forløsende gerning. Lovens løfte og evangeliets løfte er det samme, men lovens er konditionalt, og fejler derved, Kristi betingelsesløse løfte overskriver således lovens. Det er ikke uden videre uproblematisk at tale om den fejlslagne lov, ofte vil modargumentet være, at den almægtige Guds plan ikke kan slå fejl.

Men måske er dette problem ikke så stort. For det er muligt at lovens funktion er dobbelt. Lovens funktion er at beskrive dét retfærdige liv, der fører til livet med Gud⁴⁰, dermed bliver loven også det, som beskriver det uretfærdige eller syndige liv. Loven slog fejl i forhold til at føre til liv, men bruges stadig i Guds plan – blot i en anden funktion⁴¹. “The command that was given by the Creator as

³⁸ Watson 2004, 332;

³⁹ Jeg mener at Paulus her forstår “at leve” som at opnå evigt liv.

⁴⁰ Hvad der ligger i begrebet *liv* gennemgås i afsnittet om betydningen af de hebraiske gloser i 3 Mos 18,5.

⁴¹ Dette vil jeg uddybe i afsnittet om lovens dømmende funktion

‘a command to life’ (ἡ ἐντολή ἢ εἰς ζωὴν) had in consequence of the overwhelming sinfulness of sin in human existence acquired the function of ‘a command to death’ (αὕτη εἰς θάνατον).⁴²

Jeg anser det for problematisk at tale om loven som fejlslagen, for pointen er netop at mennesket ikke kan leve op til loven. Mere korrekt vil det være at tale om det fejlslagne menneske.

Tog Moses fejl?

En anden mulighed er at Paulus antager at Moses tog fejl. Den antitetiske brug af 5 Mos 30,12-14 kunne tyde på, at Paulus ser en uoverensstemmelse i Moses' egne udsagn og ønsker at påvise en inkonsekvent tale om loven⁴³. Her hævder Paulus i så faldt at kende lovens funktion bedre end Moses. Det er i så fald plausibelt, at antage at Paulus vil hævde at han, i og med at hans perspektiv er et andet, er i stand til at se hele lovens sande funktion, hvor Moses, der jo kun har set loven og ikke dens τέλος, ikke var i stand til fuldt at indse, hvilken funktion loven har. Således har det aldrig været lovens opgave at give liv, Moses har da i Paulus' optik talt ud fra en ufuldstændig forståelse af loven.

Uanset om Paulus mener at loven er slået fejl, eller at Moses har fortalt sig, bliver konsekvensen at loven – hos Paulus – ikke giver liv, den har en anden funktion. Dog vil jeg mene, at Paulus i Rom 7,9-10 med ordene: “Jeg levede engang uden lov, men da budet kom, levede synden op, og jeg døde. Budet, *som skulle have ført til liv*, viste sig at blive min død” antyder, at loven i mødet med den menneskelige syndighed slog fejl. Eller som B. W. Longenecker skriver det: “the law sets out a path to life, but those who seek to live by it inevitably fail to do so”⁴⁴. Loven er nu utilstrækkelig i forhold til retfærdiggørelsen.

Lovens dømmende funktion

For Paulus har loven altså ingen retfærdiggørende funktion, budet medfører ikke liv, om end Paulus anser det som budets oprindelige funktion. Men loven har i Paulus' kristologiske perspektiv fået en ny funktion. I Rom 7,10 erklærer Paulus, at budet førte til hans død, og i Rom 5,13 gør han det klart, at synden ikke kan opregnes uden loven – og på baggrund af det konkluderer Paulus i Rom 5,20, at “loven kom til, for at faldet skulle blive større”. Paulus giver især i kapitel fem altså udtryk for, at lovens funktion nu er, at påvise synden, at dømme den, og derved gøre faldet større. Det

⁴² Pedersen 2002, 10;

⁴³ Legarth 2010, 44;

⁴⁴ Longenecker 1998, 120;

er vigtigt at bemærke, at Paulus pointerer i Rom 5,12-13, at synden var i verden, og førte til død inden loven kom. Loven medfører altså ikke synden, men den er en afsløring af synden, og derved bliver mennesket i stand til at se sin synd. Det er også muligt, at Paulus tolker lovens dømmende funktion som en del af lovens oprindelige funktion. Loven skulle illustrere den retfærdige livsstil, der fører til liv, dermed er den netop også målestok for den uretfærdige livsstil. Paulus pointerer altså blot, at da den retfærdige livsstil er uopnåelig for mennesket, har loven nu kun sin dømmende funktion tilbage – den påviser, at mennesket ikke opnår et retfærdigt liv ved gerninger.

Hvad siger Paulus ellers om loven?

Det er tydeligt, at loven spiller en stor rolle for Paulus, og at den har en bestemt funktion eller et særligt formål, med hvilket den blev givet mennesker. Det er min påstand, at Paulus i Rom 10,4-8 ønsker at klarlægge hvad denne funktion er. Ud fra konteksten kan man med rimelig sikkerhed antage, at lovens funktion ifølge Paulus må sættes i stærk forbindelse med retfærdighed i forhold til Gud. Ved at stille de to tekster fra det gamle testamente op i et antitetisk forhold, har Paulus fjernet fokus fra “at gøre” til hvad eller hvem, der er gør retfærdiggørelsen. Kontrasten er altså ikke mellem “at gøre” og “ikke at gøre”, men mellem selvretfærdiggørelse og modtaget retfærdighed.

Det er også klart at Paulus kender Moses’ ord om liv ved loven, men at han ikke mener loven opfylder det løfte, Moses giver. Loven har – grundet menneskets utilstrækkelighed – ikke været i stand til at opfylde løftet om liv. Kristi inkarnation og forløsende gerning har forældet Moses’ løfte, da Gud selv har realiseret løftet om liv⁴⁵. Paulus har i det gamle testamente set tegn på menneskets behov for Guds ingriben⁴⁶, og fortolker derfor 5 Mos 30,12-14 kristologisk. På denne måde understreger Paulus, at løftet om liv gennem tro uden lov er til stede i det gamle testamente selv, det er blot endnu ikke udfriet og er derfor skjult for Moses. Her skal det dog bemærkes, at 5 Mos 30,12-14 ikke indeholder løftet, Paulus lægger løftet ind i 5 Mos 30,12-14⁴⁷.

Paulus ser altså intet problem med forsøg på lovoverholdelse i sig selv, men advarer mod to misbrug af loven: 1) Ønsket om at opnå en egen retfærdighed ved hjælp af gerninger fører til, at mennesket glemmer, at retfærdighed skænkes gennem Guds suveræne handlen – Mennesket glemmer at det retfærdiggøres af tro, og at “Alt, hvad der ikke er af tro, er synd”⁴⁸. 2) Ligeledes advarer

⁴⁵ Sprinkle 2008, 180;

⁴⁶ For eksempel i Ez 37,1-14

⁴⁷ Sprinkle 2008, 183;

⁴⁸ Rom 14,23;

han imod at gerninger – og måske særligt omskærelsen – bruges som identitetsmarkører, og derved skaber skel i menighederne.

Når Paulus alligevel kritiserer 3 Mos 18,5, er det fordi, der her er fokus på menneskets egen handlen. “What is wrong with Leviticus is that it makes blessing contingent upon human behavior.”⁴⁹

Udblik til Corpus Paulinum

Hvis den beskrivelse jeg med udgangspunkt i Rom 10,4-8 har givet af Paulus’ syn på loven er rammende, må det selvsagt være muligt at læse andre paulinske tekster med samme tilgang. Jeg vil derfor i det følgende holde denne forståelse op mod andre paulinske udsagn om loven; det er her ikke muligt at behandle alle Paulus’ udsagn om loven, men jeg har udvalgt nogle enkelte steder, som jeg mener anser for relevante i forhold til opgaven.

Galaterbrevet 3,9-13

Som tidligere nævnt står teksten i Gal 3,9-13 nærmest parallelt med Rom 10,4-8. Begge tekster indeholder en reference til 3 Mos 18,5, og begge danner en antitese mellem troen og loven. Det er derfor oplagt, at efterprøve om den læsning jeg har anvendt på Rom 10,4-8 også kan bruges på Gal 3,9-12, hvis Paulus ellers er konsistent i sit syn på lovens funktion, må to så parallelle steder også give udtryk for samme syn.

Fokus i Gal 3,9-12 er på troen, det er de, som har troen, der velsignes. Og her bruges citatet fra Habbakuks bog til at understrege, at det er ved troen, den retfærdige skal leve. Her er der ingen uoverenstemmelse med tanken om Paulus’ syn på loven som værende utilstrækkelig, for konklusionen i Rom 10,9-10 er jo netop at det er ved bekendelsen og troen på Jesus at mennesket frelses.

Mere interessant er det, om teksten fra Galaterbrevet med talen om forbandelsen introducerer et nyt begreb. Paulus konkluderer i Gal 3,10 med henvisning til 5 Mos 27,26, at “alle de, som har lovgerninger, er under forbandelse”. I den autoriserede danske oversættelse har man afvejet fra en ordret oversættelse af “Ὅσοι ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν” (enhver som er/eksisterer i kraft lovens gerninger), for at oversætte med det ganske usikre “alle de, som har lovgerninger”. Det virker langt mere sandsynligt, at sætningen skal oversættes med: “enhver, som sætter sin lid til lovens gerninger” el-

⁴⁹ Sprinkle 2008, 189;

ler “enhver som stoler på loven”⁵⁰. Med tanken fra Rom 10,4-8 om Guds suveræne handling, er det altså heller ikke noget nyt, der her introduceres. Lovens forbandelse, som Paulus kalder det i Gal 3,13, er ikke en forbandelse, der er forbundet med det at gøre loven, der er tale om den forbandelse, det er at opstille egenretfærdighed.

I Gal 3,13 påpeger Paulus endvidere, som han også gjorde i Rom 10,4, at Kristi forløsende gerning har gjort loven forældet.

Det er min konklusion at Gal 3,9-13 er en klar parallel til Rom 10,4-8, og giver udtryk for den samme forståelse af lovens funktion. Ingen af de to steder problematiserer gerninger i overensstemmelse med loven, men begge problematiserer forsøg på at opnå en egenretfærdighed ved hjælp af gerninger. Begge steder fremstiller ligeledes troen som den eneste mulighed for at opnå retfærdighed. Jeg vil også postulere, at ingen af teksterne giver et klart udsagn om at loven er ude af stand til at føre til retfærdighed eller liv – og at det derfor er muligt med Rom 7,9-10 in mente, at tale om loven som fejlslagen på grund af menneskets utilstrækkelighed.

Galaterbrevet 3,19-21

I dette stykke er det klart, at Paulus ikke tillægger loven nogen livgivende funktion⁵¹. Dette kan læses som værende i kontrast til tanken om det fejlslagne menneske. For Paulus forudsætter i vers 21, at der ikke er givet en lov “som kunne gøre levende”. Det er her muligt at Paulus simpelthen forudsætter, at loven allerede var slået fejl før den blev givet, og derfor taler ud fra den forudsætning. Men det er lige så muligt, at Paulus her mener at loven på ingen måde eller på noget tidspunkt har kunne føre til liv. Jeg vil dog mene at steder som Rom 7,9-10 taler for at Paulus tillægger loven en – for mennesker uopnåelig – livgivende funktion. Denne læsning støttes af Rom 8,3 hvor Paulus netop pointerer at Gud gjorde det loven ikke magtede “fordi den kom til kort på grund af kødet”.

Første Korintherbrev 15,56

Efter at have citeret Hoseas, betegner Paulus her loven som “syndens kraft”; ordet “kraft” er den danske oversættelse af δύναμις, der betyder “det der gør i stand til”. Det, der gør synden i stand til at fungere som dødens brod, er altså loven. At loven er syndens kraft kan umiddelbart ses som en kontrast til min påstand, at Paulus ikke tillægger loven eller lovoverholdelse noget syndigt. Der er tale om et omstridt vers, hvilket også fremgår af det tekstkritiske apparat, der angiver at Straatman

⁵⁰ Bauer 2000, 285; Gal 3,10 behandles specifikt under betydning nummer 10. (Støttes af Wallace 1995, 371; betydning nummer 6)

⁵¹ Sprinkle 2008, 146;

anser verset som en tilføjelse, der er dog her tale om en konjektur, læsemåden er ikke bevidnet andet steds, desuden er de fleste forskere enige om autenciteten af vers 56⁵².

Én mulig tolkning er, at tale om Paulus' dobbelte syn på loven. Det dobbelte syn på loven dækker over det aspekt – jeg flere gange har været inde på – at loven i sig selv er god og givtig, men samtidig – i samspillet med menneskelig syndighed – fører til egenretfærdighed. Tolkningen bliver så, at Paulus i 1 Kor 15,56 udelukkende taler om lovens negative funktion⁵³.

Det er også muligt, at Paulus her ikke taler om loven i den forstand, jeg har været inde på i mit afsnit om loven, men at han her bruger ordet mere generisk, og at det således dækker over alle love og ikke bare den jødiske torah eller tanakh - dette perspektiv løser dog ikke ikke problemet, da Paulus så netop stadig inkluderer både torah og tanakh, når han taler om syndens kraft.

Det er dog muligt at Paulus alligevel henviser til love generelt for at trække på det verdenssyn de hellenistiske kynikere opretholdt, hvori de anså menneskeheden for degenereret. Pointen er, at det er de amoralske, der tynges af loven, de vise, der gør godt af sig selv, har ikke brug for loven. Når Paulus her taler om lov, taler han i virkeligheden om symptomet på menneskets syndige stand – syndens kraft er, at mennesket i det hele taget har brug for en lov. Paulus' syn på loven kan i så fald sidestilles med Demonax': "that in all likelihood the laws were of no use, whether framed for the bad or the good; for the latter had no need of laws, and the former were not improved by them"⁵⁴

Hvis det er sandt at Paulus' syn på loven er, at den nok har slået fejl, men har en funktion, der hypotetisk kan føre til liv, er Paulus ord i 1 Kor 15,56 ved første øjekast problematiske, men det er ikke umuligt at forene de to. Det er ganske muligt, at Paulus her giver udtryk for det ene aspekt af hans dobbelte syn på loven, det vil sige, at han fremlægger den fejlslagne lov som drivkraft for synden, uden at han dermed tillægger loven syndig værdi.

Konkluderende om Paulus og loven

Selvom Paulus mange steder udtaler sig om loven, fremgår det tydeligt af min gennemgang at der er opstillet mange forskellige tolkningsmuligheder. Og selvom det ganske givet er umuligt, at pege på én tolkning som den rette, vil jeg alligevel opstille følgende tese:

⁵² Hollander and Holleman 1993, 271;

⁵³ *ibid*, 272;

⁵⁴ Demonax ifølge Hollander and Holleman 1993, 289;

Paulus ser synden som menneskets fundamentale problem, idet den adskiller mennesket fra Gud, denne fundamentale adskillelse kræver en retfærdiggørelse, hvis mennesket skal have del i livet.⁵⁵ I Rom 7,10 konkluderer Paulus, at loven skulle have ført til liv, men i forbindelse med den menneskelige natur fejlede den. Dette fører ikke til, at Paulus fordømmer loven som synd, men mennesket må erkende sin afhængighed af Guds suveræne retfærdiggørende handling. Dette indebærer at lovoverholdelse, der i sig selv ikke er syndigt, for Paulus bliver en syndig handling, hvis den gøres i et forsøg på at opnå egenretfærdighed. Derfor kan Paulus i 1 Kor 15,56 tale om loven som syndens kraft. For Paulus kan loven altså ikke føre til liv, om end han ser det som dens oprindelige funktion, men loven udfører stadig en del af sin oprindelige funktion nemlig dommen. Paulus bruger det gamle testaments egne udsagn i antitetiske forhold for at præsentere den spænding, og for at pointere at det gamle testamente selv indeholder løftet om retfærdiggørelse ved tro – et løfte der blev indfriet gennem Kristi forløsende gerning.

Ud fra denne tese mener jeg at det bliver unødvendigt at antage, at Paulus mener Moses tog fejl⁵⁶ – en påstand jeg anser for problematisk da Paulus ellers ikke tager afstand til Moses – Moses overleverer loven, der skal vise hvad der er retfærdigt, og hvad der ikke er, med den følger løftet at den, der overholder budene, skal leve. Men intet menneske kan indfri det løfte, og loven fungerer derfor kun dømmende. Derfor kan kun troen retfærdiggøre og give liv.

⁵⁵ Rom 5

⁵⁶ Legarth 2010, 44;

Det gamle testaments perspektiv

Så vidt Paulus' forståelse af lovens funktion. I det følgende vil jeg prøve at klarlægge, hvad lovens egenforståelse er.

Behandling af 3 Mos 18,5

Det er oplagt at kigge nærmere på 3 Mos 18,5, netop fordi det er dette sted, Paulus opponerer mod i Rom 10,5 – hvor det bliver fremlagt som et tydeligt eksempel på, at Moses anser loven som indeholdende et løfte om liv. Desuden er 3 Mos 18,5 et nøglevers i det gamle testamente⁵⁷.

Konteksten

3 Mos 18,5 befinder sig i den blok, der med en teknisk betegnelse kaldes hellighedsloven. Hellighedsloven omfatter 3 Mos 17-26 og indeholder praktiske foreskrifter for, hvordan israelitterne skal leve i Guds umiddelbare nærhed. Det karakteristiske er den gentagne formaning til gudsfolket om at være hellige, fordi Gud selv er hellig⁵⁸. 3 Mos 18,1-5 står som indledende formaning til budene i 3 Mos 18-20⁵⁹, dette viser at det at holde lovene og retsreglerne er mere end blot at overholde de regler der er opstillet for seksuelle forhold i 3 Mos 18,6-23. Formålet med hellighedsloven summeres af ordene i 3 Mos 20,26 "I skal være hellige for mig, for jeg, Herren, er hellig, og jeg har skilt jer ud fra folkene, for at I skulle være mine."

Det er relevant at bemærke, at hellighedsloven ligger i umiddelbar forlængelse af indstiftelsen af den store forsoningsdag i kapitel 16. Ordene i 3 Mos 18,5 kommer således til at stå i lyset af folkets forsoning.

3 Mos 18,5 står ikke alene, flere vers i hellighedsloven bærer lignende formuleringer⁶⁰, netop dette er med til at understrege, at de bud der skal overholdes strækker sig ud over buddene i kapitel 18. Som jeg allerede har været inde på i min bestemmelse af begrebet lov, mener jeg ikke, der kan herske tvivl om, at Paulus forstår Moses sådan, at budene her dækker over meget mere end de kon-

⁵⁷ Vang 2010, 8;

⁵⁸ *ibid.*

⁵⁹ *ibid.*

⁶⁰ 3 Mos 18,5.26; 19,37; 20,22; 22,31; 25,18; 26,2;

krete bud i kapitel 18. Det er derfor også den forståelse, jeg her vil arbejde videre med, omend der i forskningen ikke er konsensus om dette⁶¹.

Brugen af singularis og pluralis

Konteksten bruger primært verber bøjet i singularis, men i 3 Mos 18,3-4 slår Moses pludselig over i pluralisformer. I 3 Mos 18,5 bruger han således pluralisformen **אֲשַׁמְרֶתֶם** "I skal holde" – Men han slår over i en tredje person singularis når han taler om resultaterne. Buddet er universelt, det gælder alle, men det er op til den enkelte at holde det – det er altså ikke nok at være en del af kollektivet, for at få del i livet.

Betydningen af de hebraiske gloser i 3 Mos 18,5

At gøre

Verbet **עָשָׂה**, der i den autoriserede oversættelse er oversat med "følger", er i septuaginta oversat med **ποιέω** der betyder at gøre, det er også det ord Paulus bruger i Rom 10,5. De græske tekster er her tættere på den hebraiske, end den danske er. Ordet **עָשָׂה** betyder at gøre eller at udføre⁶², og sigter således på aktiv handling i overensstemmelse med buddet. "Buddet spørger ikke efter intention og vilje, men sigter på virkeliggørelse i handling."⁶³

Skal leve ved dem

Betydningen af den hebraiske frase **אֲשַׁמְרֶתֶם אֹתָם** i 3 Mos 18,5 er omstridt, dels betydningen af ordet **אֹתָם**, og dels brugen af præpositionen **אֶת** i forbindelse med suffikset i tredje person pluralis.

At leve

Hvad angår brugen af **אֹתָם**, angiver Sprinkle seks mulige oversættelser:⁶⁴

1. At leve (vandre) i overensstemmelse med lovene og retsreglerne.
Her antages det at **אֶת** skal oversættes med "i" eller "i overensstemmelse med".
2. At leve et distinkt liv som nation i kontrast til de omkringliggende nationer.
Her fungerer lovene som grænsemarkører, der afmærker hvordan den, der lever i Israel, skal leve. Livet bliver således ikke et resultat af det at gøre lovene.

⁶¹ Sprinkle 2008, 30;

⁶² Clines 2009, 347; og Köhler and Baumgartner 1994, 890;

⁶³ Vang 2010, 9;

⁶⁴ Sprinkle 2008, 31;

De følgende fire muligheder ser alle livet som følge eller resultat af det at leve, og minder i store træk om hindanden.

3. At forblive i live (ikke at dø).

Her bruges חיה om livet i sin mest basale form – den, der gør lovene, skal ikke dø.

Problemet med denne læsning er at også de nationer, der ikke gjorde lovene, levede.

4. At leve et velsignet liv i velstand/fremgang.

Denne læsning kan betragtes som en modificering af mulighed tre, blot forstås חיה som et liv i velstand.

5. At have del i de pagtsvelsignelser, der er omtalt i 3 Mos 26,3-13.

Der er her tale om en uddybning eller modificering af mulighed tre og fire. Over for חיה og de pagtsvelsignelser, der følger med, står forbandelserne i 3 Mos 26,14-39.

6. At have del i en tilstand af hellighed og renhed, som er nødvendig for at forblive i landet.

Denne læsning kan ses som en sammenfatning af mulighed tre, fire og fem, at gøre lovene er at leve med Gud, og således undgå det urene liv, der fører til adskillelse fra samfundet og Guds eget land.

Sprinkle konkluderer, at livet i landet er et resultat af lydighed, og at חיה således betyder at forblive i landet *og* leve i pagtsvelsignelserne. Denne konklusion er ifølge Vang ikke fyldestgørende⁶⁵. Han påpeger, at חיה her ikke er modificeret på nogen måde⁶⁶, men bruges i absolut form, hvilket kun gør sig gældende ét andet sted i 3 Mos. nemlig i 3 Mos 25,35-36, men disse vers adskiller sig fra 3 Mos 18,5, idet konteksten til 3 Mos 25,35-36 tydeligt angiver, at der er tale om, at den fremmede må kunne opretholde livet i tilfælde af en økonomisk krise: “Når det går dårligt for din landsmand, og han ikke kan klare sig”⁶⁷ – en lignende kontekst finder vi ikke til 3 Mos 18,5.

På baggrund af dette konkluderer Vang at חיה וְאֵי זָרָה er en – for tredje Mosebog – helt enestående formulering⁶⁸. Han påpeger videre, at 3 Mos 26,3-13 indeholder lignende formulering om pagtslydighed, og at løftet om liv i 3 Mos 18,5 derfor bør læses i nær sammenhæng med løfterne om velsignelse i 3 Mos 26,3-13. Det bemærkelsesværdig er, at løfterne i 3 Mos 26,3-13 indeholder en stærk åndelig dimension (vers 11-13) såvel som en fysisk dimension (vers 4-10). At leve indebærer altså at leve *og* at leve nær Gud. At חיה indebærer mere end det fysiske liv understreges af 5 Mos 8,3b “for at lade dig vide, at mennesket ikke lever af brød *alene*, men af alt, hvad der udgår af Herrens mund.”

⁶⁵ Vang 2010, 10;

⁶⁶ hvilket gør sig gældende andre steder i pentateuchen, for eksempel 2 Mos 20,12; 5 Mos 4,40; 5,33; 6,2; 11,9; 22,7; 25,15.

⁶⁷ 3 Mos 25,35a;

⁶⁸ Vang 2010, 10;

Pentateuchen indeholder mange løfter, men alle omfatter det dennesidige liv.⁶⁹ Men det er tydeligt ud fra steder som Sl 49,16; 73,24; Es 26,19 og Dan 12,2 at både salmisterne og profeterne har håb om et liv, der strækker sig ud over det udelukkende dennesidige.

Ved dem

Præpositionen ב kan oversættes på flere forskellige måder, og kan således betyde “i”, “sammen med”, “imod”, “ved hjælp af” eller “som”⁷⁰. Ud fra konteksten er der dog i 3 Mos 18,5 kun to muligheder, der virker plausible. Enten skal det menneske, som holder lovene, leve *med* dem, eller leve *ved hjælp af* dem.

Hvis vi vælger at oversætte ב “med”, må betydningen blive, at livet ikke bliver et resultat af det at gøre loven, men blot sidestilles. At gøre loven er at “leve” loven. For fuldt at gøre loven må den i så fald blive en integreret del af det enkelte menneskes liv. Der kan således ikke være tale om halv-hjertet lovoverholdelse. Denne oversættelse støttes af 3 Mos 18,4, hvor ב netop bruges lokativisk i לְלֶכֶת בְּהֶם .

Hvis vi i stedet vælger betydningen “ved hjælp af”, bliver lovene og buddene det instrument, i kraft af hvilket mennesket kan eller skal leve. Livet bliver resultatet af lovoverholdelse. Hvis det er sandt, at הַיָּהוָה rækker langt ud over det fysiske dagligdags liv, må dette være den mest sandsynlige brug af ב .

Selvom jeg vil mene at det er mest sandsynligt at ב skal oversættes “ved hjælp af”, bør det ikke udelukkes at Moses har været bevist om denne dobbelte betydning, og at teksten således understreger, at livet opnåes *ved hjælp af* loven, *når* denne er en integreret del af menneskets liv.

Retfærdiggørelse af tro i det gamle testamente

Jeg har argumenteret for, at Paulus bevist spiller to tekster fra det gamle testamente ud mod hinanden for at understrege, at det gamle testamente – ifølge Paulus – også indeholder løftet om retfærdiggørelse af tro. I dette afsnit vil jeg undersøge, om et sådan løfte er at finde i det gamle testamente, eller om det gamle testamente udelukkende taler om retfærdiggørelse ved loven. Emnet er for stort til at kunne behandles udførligt i denne opgave, og jeg vil derfor iøvrigt henvise til Carson, Yinger og VanLandingham, der alle behandler dette emne mere udførligt.

⁶⁹ *ibid*, 10-11;

⁷⁰ Ross 2001, Lektion 51.2;

Det bør også nævnes, at der findes helt klare udsagn om en tankegang hvor mennesket dømmes efter gerninger⁷¹, det vil ikke være i fokus i dette afsnit, spørgsmålet bliver i stedet, om det er forsvarligt at tale om retfærdiggørelse af tro ud fra det gamle testamente.

Ezekiel

For denne opgave er det særligt interessant at kigge på Ezekiels bog, der netop henviser til 3 Mos 18,5. Ezekiel er har tre klare henvisninger til 3 Mos 18,5 i henholdsvis Ez 20,11.13.21 og flere mindre klare i Ez 18,9.17.19.21 og Ez 33,19. Det er altså tydeligt, at Ezekiel er optaget af betydningen af 3 Mos 18,5 – og Ezekiel må konkludere, at Israel ikke følger lovene, og kalder på Guds vegne til omvendelse i Ez 18,31-32 med ordene: “Vend om, så skal I leve!”.

Men Ez 20 viser tydeligt, at det er Gud, der handler. Særligt viser Ez 20,33-44, hvordan Gud først vil føre Israel ud af eksilet, for at de derefter skal dyrke ham. Genoprettelsen af Israel sker altså ikke på baggrund af deres lovoverholdelse⁷², snarere skal lovoverholdelsen ske som svar på genoprettelsen.

Nehemias

Også i Nehemias’ bog finder vi en alludering til 3 Mos 18,5, nemlig i Neh 9,29. Her er det interessant at lægge mærke til at Nehemias – på samme måde som Ezekiel – bruger 3 Mos 18,5 til at beskrive, hvor Israelitterne slog fejl. For de to profeter viser teksten, der i første omgang pegede frem-ad, nu i stedet hvad der gik galt⁷³. For Nehemias er det en selvfølge, at den retfærdige Gud må straffe dem, der forbryder sig mod ham. Guds straf mod Israel sker på grund af folkets synder, mens genoprettelsen sker på baggrund af nåde⁷⁴

Konkluderende om det gamle testamente og loven

Det er klart at der er mange tekster man kunne have inddraget i diskussionen om, hvorvidt det gamle testamente taler om retfærdiggørelse af tro, men jeg mener, at de to profeter er eksempler på, hvordan det gamle testamente opfatter lovens funktion.

⁷¹ se for eksempel Jer 32,19; Dom 1,7 og Ez 36,19;

⁷² Sprinkle 2008, 38;

⁷³ ibid, 43;

⁷⁴ Yinger 1999, 30;

Det gamle testamente taler om en lov, der blev givet, for at mennesket kunne bevare livet i Guds nærhed. Ordet “liv” dækker i denne forbindelse over mere end blot det rent fysiske, og profeterne og salmisterne lader det også dække over et hinsides liv – et liv efter døden.

Loven beskriver det retfærdige liv, og dermed også hvilke gerninger der gør mennesket i stand til at opnå livet hos Gud, *men* samtidig er det klart i det gamle testamente at mennesket ikke er i stand til at overholde budene, og dermed påviser loven hvor mennesket fejler – løftet om liv i 3 Mos 18,5 er blevet til dom. Igennem det gamle testamente er der dog også et andet løfte, om at Gud vil handle suverænt⁷⁵ på grund af sin nåde.

⁷⁵ Vang 2010, 14;

Sammenligning

Når Paulus taler om loven, taler han ofte om lovens dømmende funktion, men dette er ikke alt, hvad Paulus har at sige om loven. Loven skulle have ført til liv, men menneskets syndighed gør det nødvendigt, Gud i sin nåde må handle suverænt, hvis mennesket skal opnå livet med Gud. Mennesket er – hos Paulus – i sig selv helt ude af stand til at opnå retfærdiggørelse, og ethvert forsøg på dette fører til fald. Det er også klart, at Paulus mener, at det gamle testamente selv indeholder løfterne om Guds nådige og suveræne handlingen.

Er det den rette tolkning af Paulus mener jeg, at der er god overensstemmelse med det gamle testaments egne udsagn om loven og dens funktion. For også i det gamle testamente mener jeg, der er tydelige udsagn om, at mennesker skal leve gennem budene, ligesom det gamle testamente viser, at mennesket ikke magter dette, og at Gud må handle suverænt i sin nåde. Også i det gamle testamente mener jeg, at loven får en dømmende funktion, når Israels ulydighed gang på gang hos profeterne påvises med henvisning til loven.

Jeg mener, at med den rette forståelse af både Rom 10,4-8 og 3 Mos 18,5 er det muligt at forene de to steder. Og jeg mener at kunne se, at det også er sådan Paulus læser Moses.

Konklusion

Paulus taler klart imod visse brug af loven, og det er relevant at klarlægge, hvilke brug han opponerer mod. Både det klassisk lutherske og det reformerte syn dækker ikke hele Paulus' syn⁷⁶, det samme mener jeg gør sig gældende for det nye paulusperspektiv. Hvis Paulus, der ofte citerer det gamle testamente, skal tages seriøst, må hans udsagn også holdes op mod det gamle testamente selv. For jeg mener det er tydeligt at Paulus ser en klar kontinuitet mellem det gamle testamente og det nye testamente. Jeg mener, at Paulus også i Rom 10,4-8 ser denne kontinuitet, og jeg mener vi bør læse Paulus' andre tekster sådan.

Det kunne have været interessant at arbejde videre med om denne forståelse kunne bidrage med nye tanker i forhold til Paulus' tale om lovgerninger, og de steder hvor Paulus antyder en tanke om løn efter gerninger. Men begge disse emner ligger uden for denne opgaves fokus.

⁷⁶ Wright 2009, 30;

Kilder

Obligatorisk Pensum:

Bøger

- Longenecker, Richard N. 2011. *Introducing Romans: Critical Issues in Paul's Most Famous Letter*. Grand Rapids, Mich: William B. Eerdmans Pub.
- Bird, M.F. (Ed.), 2012. *Four views on the Apostle Paul*. Zondervan, Grand Rapids, MI.

Artikler

- Wright, N.T., 1999. New Exodus, New Inheritance: the Narrative Substructure of Romans 3-8. I: *Romans and the People of God*. Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 26–35.

Selvvalgt primærlitteratur:

Bøger

- Carson, D., 2001. Summaries and conclusions, in: Carson, D.A., O'Brien, P.T., Seifrid, M.A. (Eds.), *Justification and Variegated Nomism*, Wissenschaftliche Untersuchungen Zum Neuen Testament. Baker Academic, Grand Rapids, MI, 505–54844s
- Selman, M.J., 2003. Law, i: Alexander, T.D., Baker, D.W. (Eds.), *Dictionary of the Old Testament: Pentateuch*. InterVarsity Press, Downers Grove, Ill, 497–515.....19s
- Sprinkle, Preston M. 2008. *Law and Life: The Interpretation of Leviticus 18:5 in Early Judaism and in Paul*. Wissenschaftliche Untersuchungen Zum Neuen Testament. 2. Reihe 241. Tübingen: Mohr Siebeck, 1-51; 133-207125s
- VanLandingham, Chris. 2006. *Judgment & Justification in Early Judaism and the Apostle Paul*. Peabody, Mass: Hendrickson Publishers, 18-65.....48s
- Watson, Francis. 2004. *Paul and the Hermeneutics of Faith*. London; New York: T & T Clark International, 315-353.....39s
- Yinger, K.L., 1999. *Paul, Judaism, and judgment according to deeds*, Monograph series / Society for New Testament Studies. Cambridge University Press, Cambridge, UK, 19-6345s

I alt 320 sider.

Artikler

- Legarth, P.V., 2010. Paulus og Moses: tolkningen af 3 Mos 18,5 i Rom 10,5 og Gal 3,12. *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke*, Årg. 37, nr. 1 (2010), 37–47..... 11s
- Vang, C., 2010. 3 Mos 18, 5: mener Moses virkelig, at vi kan opfylde hele loven? *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke*, Årg. 37, nr. 1 (2010), 7–16..... 10s

I alt 21 sider

Sekundærlitteratur

Bøger

- Barth, K., 2010. *Church dogmatics*. Hendrickson Publishers, Peabody, Mass.
- Bauer, W., 2000. *A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian literature*, Translated from German by F. W. Danker., 3rd ed. University of Chicago Press, Chicago.
- Clines, D.J.A. (Ed.), 2009. *The concise dictionary of classical Hebrew*. Sheffield Phoenix Press, Sheffield.
- Dunn, J.D.G., 1988. *Romans. 9-16*, Word Biblical Commentaries. Word Books, Dallas, Tex.
- Köhler, L., Baumgartner, W., 1994. *The Hebrew and Aramaic lexicon of the Old Testament vol.2*, Translated from German by E.J. Brill., 1st English ed., Leiden; New York.
- Legarth, P., 2008. *Romerbrevet: et kompendium*. Kolon, Fredericia.
- Longenecker, B.W., 1998. *The triumph of Abraham's God: the transformation of identity in Galatians*. Abingdon Press, Nashville, TN.
- Morris, L., 1988. *The Epistle to the Romans*, The Pillar New Testament Commentary. W.B. Eerdmans; Inter-Varsity Press, Grand Rapids, Mich.; Leicester, England.
- Robertson, A.T., 1934. *A grammar of the Greek New Testament in the light of historical research*. Broadman Press, Nashville.
- Ross, A.P., 2001. *Introducing Biblical Hebrew*. Baker Academic, Grand Rapids, MI.
- Thielman, F., 1993. Law, in: Hawthorne, G.F., Martin, R.P., Reid, D.G. (Eds.), *Dictionary of Paul and His Letters*. InterVarsity Press, Downers Grove, Ill, 529–542
- Wallace, D.B., 1996. *Greek grammar beyond the basics*. Zondervan, Grand Rapids, Michigan.
- Wright, N.T., 2004. *Paul for everyone: Romans: part 1: chapters 1-8*. SPCK, London.

Artikler

- Hollander, H.W., Holleman, J., 1993. The Relationship of Death, Sin, and Law in 1 Cor 15:56. *Novum testamentum* 35, 270–291.
- Wright, N.T., 2009. Nye perspektiver på Paulus. *Dansk tidsskrift for teologi og kirke*, Årg. 36, nr. 4 (2009), 29–46.
- Pedersen, S., 2002. Paul's understanding of the biblical law. *Novum testamentum* 44, 1–34